Menas Literatūra Mokslas

2005 LIEPOS 23 d. DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS Nr. 142 (30)

Keli prisiminimai apie Balį Pakštą

EMILIJA PAKŠTAITĖ –SAKADOLSKIENĖ

Prieš gerus metus, kai dar gyvenome Maryland, Washington, DC, priemiestyje, mama paskambino iš Čikagos priminti, kad artėja tėvelio gimimo šimtmetis (liepos 20) ir penkioliktos mirties metinės. Paragino parašyti *Draugui*. Žinojau, kad pas mamą rūsyje guli lagaminas, kuriame sukrauta per daugelį metų rinktos laikraščių iškarpos, nuotraukos, tėvelio ranka rašyta medžiaga. Kaip dažnai būna, vis pagalvoji, kad bus kada nors proga pavartyti gelstančius popieriaus lapus. Taip ir atidėlioji ateičiai: „Kai bus laiko". Gerai, kad mama taip negalvojo. Ji suprato, kad reikia tėvelį pasisodinti, kad jis pasakotų savo gyvenimo akimirkas. Ir visa tai užrašė.

Bevartant archyvą bei mamos ranka užrašytus atsiminimus, kilo klausimas. Ką gi aš dar galiu pasakyti apie tėvelį? Juk nemažai jau prirašyta apie tai, ką jis nuveikė per 85 savo gyvenimo metus. Varčiau Vlado Ramojaus, Sofijos Jelionienės, Andriaus Mirono, Fausto Strolios straipsnius. Nekyla ranka pakartoti tai, ką jie šiltai prisiminė sukakčių proga ar mirties metinėms skirtuose straipsniuose. Šia proga norisi pasakyti kažką kitą apie Balį Pakštą. Taigi, chronologinį straipsnį, o laišką apie „tetę", kaip mama ir mes, trys vaikai, jį vadindavome.

Karo metais gimė ragelis

Kai 1941 metų pradžioje tėvelis tapo Valstybinės filharmonijos Liaudies ansamblio koncertmeisteriu, ansamblio vadovas Jonas Švedas norėjo, kad jis grotų lumzdeliu. Kadangi be smuiko dar grojo ir saksofonu bei klarnetu, tėveliui buvo artimesnis ragelis – medžio birbynė su galvijo rago rezonatoriumi. Šiuo instrumentu buvo galima išgroti vos daugiau nei oktavą ir tik trejetą tonacijų, bet tėvelis prikalbino J. Švedą, kad jam duotų savaitę padirbėti su ansamblio liaudies instrumentų meistru P. Serva. Po savaitės jis atsinešė birbynę į repeticiją, kurios metu repetuota dzūkų liaudies daina „Pasvarcyk, antela", anais sovietų ir vokiečių okupacijų laikais ansambliui atstojusi himną ir kitas patriotines dainas. Tėvelis dažnai pasakodavo, kaip J. Švedas ir kiti ansambliečiai susigraudino pirmą kartą išgirdę patobulintą birbynę. Aš tik po daugelio metų supratau, kaip jam buvo skaudu, kad visus birbynės tobulinimo nuopelnus susisėmė jo darbą tęsęs ansamblio koncertmeisteris P. Samuitis. Tačiau ne iš tėvelio sužinojau P. Samuičio pavardę, o pasiskaičius dabartinio Lietuvos ansamblio literatūrą ir kitus Lietuvoje leistus leidinius. Jis šią istoriją visuomet pasakodavo be priekaištų ar pagiežos, aiškiai žinodamas, kad sovietinėje Lietuvoje negalima atiduoti nuopelnų išeiviams. Atsimenu, su kokiu pasitenkinimu jis apie tai pasakojo birbynininkui Antanui Smolskui, kuris kartą su mumis valgė Kūčias prieš maždaug trisdešimt metų Čikagoje. Apie tai jis papasakojo ir mano vyrui Romui, kuris pokalbį įrašė ir paskelbė *Pasaulio lietuvyje*. Jis tiesiog norėjo, kad būtų žmonių, kurie žinotų kas jo numylėtą ragelį išvedė į sceną. Manau, kad jis atsisakė tą instrumentą vadinti įprastiniu birbynės pavadinimu, nes jo lūpose ji tikrai „nebirbė". Mūsų šeimoje taip ir išliko birbynės prototipo – Sekminių ragelio – pavadinimas.

Nuo tada tėvelis nebesiskyrė su rageliu. 1944 m. vokiečių lauko žandarmerija sugaudė ir išvežė Šeduvoje bei aplinkiniuose miesteliuose buvusius vyrus į Vokietiją darbams. Nebūtų tėvelis, jei nebūtų prikalbinęs vokiečius jam leisti pasirinkti sportininkus, šachmatininkus, muzikantus ir gerabalsius vyrus tolimesnei kelionei į Norvegiją. Abejoju, ar jie labai uoliai statė tuos geležinkelius ir tunelius. Ten užsimezgė ilgametė draugystė su Vincu Vaitkevičiumi ir Liubomiru Bichnevičiumi. Vėl teko „gimdyti" ragelį, tik šį kartą jį gamino Vincas Vaitkevičius iš statyboms skirto kastuvo koto. Grąžto neturėjo, tai skylutes išdegino stora, įkaitinta viela. Tas ragelis ir į Ameriką atkeliavo, ir juo dar daug metų buvo grojama. Po kiek laiko nuo drėgmės suminkštėjo medis, prie liežuvėlio ir gabalėlis iškrito. Tėvelis ilgai nenorėjo susitaikyti su mintimi, kad jo „tremtinė birbynė" nebepataisoma ir kad teks pratintis prie naujo instrumento. Dar ilgai ją kilnojo, vartė. Gavęs naują birbynę, taikydavo įvairius liežuvėlius ir mamą gerokai prinervindavo laidydamas garsus, eksperimentuodamas, ieškodamas švelnesnio, šiltesnio tono. Gal tai nostalgija nuspalvintas prisiminimas, bet man atrodo, kad jokia vėliau įsigyta birbynė neskambėjo taip gražiai ir tyrai, kaip toji, drožta iš kastuvo koto.

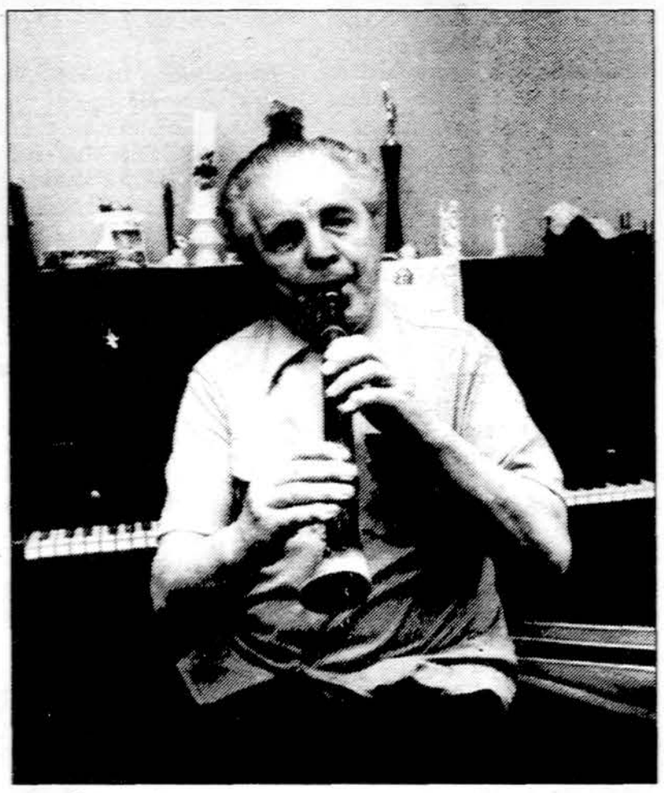

„Susigyvenau su rageliu, pamilau jį, raliuoju kasdien savo malonumui. Raliuodamas užmirštu laiką, girdžiu mamos lopšinę, Sibire girgždantį lopšį, braidau po Šventąją. Žaidžiu, pamiršęs laiką ir amžių..." — Balys Pakštas.

Bevartydama nuotraukas, vis randu tuos tris tėvelio, Vinco Vaitkevičiaus ir Liubos Bichnevičiaus veidus: Norvegijoje, pokario „dipukų" stovykloje, šokių orkestruose, vokaliniuose ansambliuose Dayton mieste, Lietuvių auditorijoje Čikagoje ir pagaliau vėl su birbynėmis. Prisimenu smagias tėvelio, V. Vaitkevičiaus ir L. Bichnevičiaus birbynių trio repeticijas mūsų bute. Ramiai nepraeidavo, nes visi trys turėjo ką pasakyti. Pasibardavo, pagrodavo, vėl pasiginčydavo, dar parepetuodavo. Manytum, kad per 40 metų nuo tos pirmos pažinties Norvegijoje jau būtų „susigroję"!

Mamos užrašyti tokie tėvelio žodžiai: „Susigyvenau su rageliu, pamilau jį, raliuoju kasdien savo malonumui. Raliuodamas užmirštu laiką, girdžiu mamos lopšinę, Sibire girgždantį lopšį, braidau po Šventąją. Žaidžiu, pamiršęs laiką ir amžių". Kai mirė jo jaunesnis brolis Pranas, pasikvietė savo draugą Liudą Krolį ir ilgas valandas įrašinėjo improvizaciją savo mamos dainuotos liaudies dainos „Bėkit bareliai" tema, kurią pavadino „Rauda". Tikriausiai tik taip sugebėjo tiksliai išreikšti sielvartą ir užuojautą. O kai gavo žinią, kad nuo vėžio mirė mano įseserė, jo vyriausioji dukra Elma, jis beveik niekam žodžio nepasakė. Užsidarė miegamajame ir kelias valandas raliavo savo rageliu. Kai buvo paguldytas į ligoninę ir dėl deguonies kaukės negalėjo kalbėti, jis raštu paklausė gydytojo: „Ar galėsiu groti rageliu?" Iš ligoninės jau nebegrįžo.

„Kas naujo politikoje?"

Tai būdavo pirmi tėvelio žodžiai bet kuriam lietuviui vyriškiui užsukusiam į jo svetainę trisdešimt aštuntoje gatvėje Čikagoje. Klausimas buvo užduodamas ne todėl, kad sužinotų apie įvykius, nes lietuviškus laikraščius jau iš pat ryto buvo uoliai perskaitęs. Klausimas buvo grynai retoriškas, leidžiantis pašnekovui pasirinkti, kuria tema tą dieną diskutuos. Užsukdavo Aloyzas Baronas, Vladas Butėnas, Stasys Daunys, Jonas Jasaitis, Jonas Vaičiūnas bei daugelis kitų, ir visiems užduodavo tą patį klausimą. Ryškiausiai iš vaikystės prisimenu generolo Plechavičiaus vizitus. Jis tuo metu dirbo gėrimais prekiaujančioje firmoje ir reguliariai atvykdavo priimti užsakymus. Mes gyvenome bute virš svetainės, tai būdavau iškviečiama į apačią, nes generolas su ilga barzda norėdavo man nupirkti „Butterfinger" saldainį. Toks būdavo ritualas. Tačiau, man padėkojus generolui, netekdavo užsibūti, nes toliau buvo tęsiama vyriška diskusija geopolitinėmis temomis. Kokių nors eilinių gandų neteko nugirsti.

Iš tiesų, tik tas temas beprisimenu – muziką ir politiką, ir dažnai jos natūraliai susipindavo. Šeimoje įsivyravo gal ir nesakyta, bet visų suprasta nuostata, kad kiekviena išmokta lietuviška daina, kiekvienas koncertas, kiekviena vakaronė buvo ir politinis aktas; metaforinis dūžis į geležinę uždangą. Vartau sąsiuvinį, kuriame išrašytas tėvelio pranešimas, skaitytas lituanistinių mokyklų mokytojams. Jis jiems tada sakė: „Išeivijoje sąžiningiausi ir pareigingiausi darbininkai buvo mokytojai ir šiandien mokytojai atlieka neįkainojamą lietuvybės išlaikymo darbą. Mieli mokytojai, jums priklauso dar viena garbinga pareiga, grąžinti mums 'dainų šalies vaikai' vardą".

1953 metais su Antanu Skriduliu ir kitais talkininkais tėvelis įkūrė Moksleivių tautinį ansamblį. Laikraščio reklamoje pranešta, kad Motinos dienos koncerte programą atliks 30 kanklininkų, 120 tautinių šokių šokėjų ir 150 dainininkų. Tėvelio prisiminimuose rašoma: „Tikslas – išlaikyti priaugančią kartą Lietuvai".

Pirma buvo estrada

Liaudies muzika buvo tarsi pašaukimas, bet pirmieji tėvelio muzikiniai žingsniai buvo estradinėje muzikoje. Kiti gal net geriau jį prisimena iš linksmai praleistų vakarų, grojant Pakšto šokių ir pramoginės muzikos orkestrui pokario Vokietijos stovyklose, Dayton, vėliau Čikagos Tremtinių namuose, Lietuvių auditorijoje, Pakšto salėje Brighton Parke.

O Lietuvoje tėvelis nuo 1929 m. grojo Kauno „Lozanos" viešbutyje, „Laisvės", „Automato", „Valgio" ir „Versalio" restoranuose, Klaipėdos „Moccastubės" kavinėje bei „Viktorijos" viešbučio restorane, Vilniaus „Valgio" restorane. Sesuo Rūta pirmą kartą į Lietuvą atvežė savo vaikus Vytą ir Viliją. Vaikščiojo visi po Kauno Laisvės alėją, fotografavosi prie restorano, kuriame senelis grojo prieš 65 metus.

Įdomu pavartyti Andriaus Mirono 1952 metais redaguotą leidinuką *Šokio takte* Balio Pakšto orkestro ketverių metų sukakčiai paminėti. Jame rašoma: „Štai dėl ko jaunimas ir mėgsta Balį Pakštą – jis moka suprasti jaunimo nuotaikas, pagauna per akimirką jų įgeidžius ir visa tai atvaizduoja muzikoje, darniai ir tinkamai pagilindamas šokančiųjų ūpą skambia rumba, gracingu valsu arba gašliu tango...

Atvykęs Amerikon, B. Pakštas tuoj ėmė gilintis ne tik į amerikiečių jaunimo psichologiją, bet ir lietuvių tremtinių nuotaikas. Jis pamatė, kad tarp amerikiečių ir mūsų tremtinių skonio muzikoje yra didelis skirtumas. Daugelis lietuvių, atvykę Amerikon, užsikrėtė nežabota 'jitter–bugų' muzika ir ją pamėgo, bet daugumoje lietuviai mėgsta sentimentalius 'slow–foks' arba dar Lietuvoje prigijusius svajinguosius argentiniečių tango... Tik nuotaikai įsisiūbavus (o lietuviai lėtokai įsisiūbuoja), publika pareikalauja smarkios ir smagios polkutės... Nenuostabu, kad pats būdamas jaunas ir mokėdamas suprasti jaunuosius, B. Pakšas duoda šokėjams tai, ko jie kaip tik pageidauja. Štai kame ir yra B. Pakšto orkestro populiarumo paslaptis. Jis nediktuoja publikai, bet tenkina publikos kaprizus; jis neįsakinėja valdovo tonu, bet yra nuolankus jaunimo norų vykdytojas ir mandagus tarnas jų liepsnojančioms širdims".

Nukelta į 2 psl.

Vincas Vaitkevičius (iš kairės), Balys Pakštas ir Liubomiras Bichnevičius Seligenstadto stovykloje pokario Vokietijoje su V. Vaitkevičiaus pagamintomis birbynėmis.

Balio Pakšto orkestras 1949 m. kun. Vaclovo Katarskio pastangomis iš Vokietijos atvyko į Dayton, Ohio. Iš kairės: Vincas Vaitkevičius, Rytas Babickas, Andrius Mironas, Jonas Stumbrys, Vytautas Rusteikis, Liubomiras Bichnevičius ir Balys Pakštas.

Lietuvių auditorijoje Čikagoje 1954 metais. Iš kairės: Vytautas Rusteikis, Andrius Mironas, Jonas Stumbrys, Vincas Vaitkevičius, Liubomiras Bichnevičius, Balys Pakštas ir Antanas Skridulis.

TURINYS

Daina liks gyva. Gerų atostogų dainorėliams.

Keisti dalykai muzikos pasaulyje. Apie Casparini vargonus.

Dailininkės vasaros kelionės. Teatro festivaliai.

Daina liks gyva

DANGUOLĖ LELIENĖ

Tokia jau žmonių prigimtis – kaskart laukiam kažko nekasdieniško ir naujo, kažko keisto ir mielo, kažko įspūdingo... Įspūdinga įsivaizduojame ir kitą vasarą Čikagoje įvyksiančią VIII lietuvių dainų šventę. Dar visi metai prieš akis, o kiek daug jau yra nuveikta – iš internetinio puslapio žinome, kur, ką ir su kuo dainuosime!..

Daina visada išliks gyva, jei tik yra kas ją dainuoja – pritariame šiai N. Benotienės minčiai. Kartu su kitais dainuosime jas ir mes, „Volungės" choro bei moterų ansamblio dainininkai, vieni pirmųjų užsiregistravę šventės dalyviais.

Muzikė Dalia Viskonienė.

Lietuvio gyvenimą nuolat lydėjo daina. Ne veltui senoliai sakydavo – „daina dieną trumpina, daina darbą lengvina". Dabar jau neišgirsi dainuojant prie darbo stalo palinkusį ar po internetą besižvalgantį mokytoją, architektą, inžinierių, buhalterį ir t.t. Bet noras dainuoti išliko, suteikdamas tam tobulesnes formas – mėgstantieji dainuoti buriasi į chorus, ansamblius, organizuoja koncertines išvykas, keliones ir su nekantrumu laukia Dainų šventės, balsais susilieti su kitų chorų dainininkais.

„Dainavimas, muzikavimas nuo vaikystės man buvo mėgstamiausias užsiėmimas... 'Volungės' choras tapo mano antraisiais namais. 15 pastarųjų metų aš kiekvieną penktadienį laukiu grįžti į 'savo šeimą'. Mane džiugina akordų skambesys, domina, kodėl kartais jie neskamba. Aš trokštu susipažinti su naujomis dainomis ir, juo sudėtingesnės, tuo įdomiau", — pasakojo Teodoras Pabrėža.

„Visą savaitę dirbam, lekiam plušam... Dainavimas chore, tai tarsi tyro vandens gurkšnis dykumoje. Tai tiesiog sielos atgaiva", – dalinosi išgyvenimais Angelės ir Romo Krasauskų šeima.

„...atėjau į chorą vedina dviejų tikslų. Pirmas – dainuoti. Dainuoti, kaip kvėpuoti. Mokytis džiaugtis garsu, balsu, gaida. Antrasis – laikytis lietuviškos aplinkos, kalbos, žmonių. Liestis ir nepamesti, nepamiršti savo šaknų," – savo jausmus pasakė Violeta Levandauskienė.

Kęstas Keparutis suskaičiavo, kad dainuoja „Volungėje" septynerius metus. Repeticijos – kiekvieną penktadienį, todėl „...išeina, kad visus metus kiekvieną dieną važiavau iš Hamiltono į Toronto... Po repeticijos tokia palaima, lyg po 'hockey' varžybų... Galėtų ateiti daugiau vyrų į mūsų chorą".

„...mane tartum iš vidaus kažkas kviečia dainuoti. Nuostabu, kad per dainą gali save išlieti. Repetuojam penktadienį, tai man būna savaitės darbų pabaiga, kuri yra tarsi įžanga savaitgalio poilsiui", – išsiliejo Aldona Remesat, dainuojanti ir „Volungės" moterų grupėje.

Taip kalbėjo gimusieji Lietuvoje ir likimo nublokštieji į kitą pasaulio kontinentą, kur per muziką bei dainą surado mielus tautiečius, „antruosius namus", sielos atgaivą ir lietuviškas tradicijas.

Laima Underienė, dainuojanti „Volungėje" nuo choro įsikūrimo, sakė laukianti Dainų šventės, kuri žada puikius susitikimus ir naujas pažintis. Dainų šventė, tai vienas iš būdų susitikti su vaikystės draugais, pabendraut, atnaujinti ryšius. „...Viena iš įsimintiniausių, buvo 1994 metais įvykusi Pasaulio lietuvių dainų šventė Vilniuje. Smagu buvo dainuoti, diriguojant muz. Jonui Govėdui. Jaučiau pasididžiavimą, kad jis torontietis. Kitose dainų šventėse patiko muz. daktaro Broniaus Kazėno ir Fausto Strolios dirigavimas. Jie – tarsi muzikos šventieji, daug padarę, kad dabar tarp mūsų yra tiek daug dainininkų. Prisimenu vaikystės vasaros stovyklas – diena ar naktis, rytas ar vakaras, muz. F. Strolia vis 'užplėšdavo' su akordeonu. Tada negalėjai nedainuoti..."

Rasa Bukšaitytė–Wilkinson, dainuojanti „Volungės" moterų grupėje, sakė, kad Čikagos dainų šventėje turbūt nedalyvausianti, bet su malonumu prisimenanti ankstesnes šventes. Prisimena įspūdingus chorų su atitinkamomis iškabomis suėjimus. Prisimena ir nepakartojamą emocinį jaudulį, kai dainuoja tūkstantinė minia dainininkų.

Mikas Slapšys, paklaustas apie kitąmet planuojamą dainų šventę, santūriai atsakė, kad ši išvyka nebus pirmoji, todėl jam tai ne stebuklas. Suvažiuosime, padainuosime, pabendrausime su kitais chorais ir išsiskirstysime.

Jūratė Neimanienė į Dainų šventės organizavimą žiūri skeptiškai. Nuogąstauja, kad, įdėjus daug darbo ir pastangų, gali nebūti pasiektas norimas rezultatas, nes suvažiuos skirtingo lygio chorai. Bet Jūratė nusiteikusi darbui ir mano, kad nebus per daug laiko bendraut su kitais chorais. Tačiau norėtų susitikti su Cleveland „Exultate" ir Čikagos „Dainavos" dainininkais. Iš ankstesnių dainų švenčių įspūdį jai paliko daina „O Nemune", pagal K. Bradūno eiles. Kai ją „užtraukdavo" tūkstantinis choras, ne vienas dainininkas ašarą nubraukdavo.

Visas abejones išsklaidė „Volungės" choro vadovė muz. Dalia Viskontienė, tikindama, kad numatoma Dainų šventė bus kitokia nei įvykusios anksčiau. Sumanus organizacinis komitetas yra suplanavęs daug priemonių, kad 2006 metais Čikagoje įvyksianti šventė būtų aukšto meninio lygio. Ši šventė bus tarsi tiltas, jungiantis tautiečius gimusius čia ir protėvių žemėje.

— Girdėjau, kad išvykstate į Ispaniją koncertinei kelionei. Ko tikitės iš šios kelionės? – klausiu vadovės.

– Mus pakvietė Ispanijoje dirbantis dirigentas Rimas Zdanavičius, su kuriuo susipažinome prieš 15 metų. Jis mus globojo Dainų šventės Vilniuje metu. Tai nepaprastai įdomus žmogus – ne tik geras muzikas, bet ir istorikas bei archeologas. Ispanijoje mes dainuosime, susipažinsime su ispanų choru, taip pat turėsime ir puikią pažintinę istorinę bei archeologinę kelionę.

Paskutinėje šio sezono repeticijoje Dalia atsisveikino su nevykstančiais į Ispaniją, linkėdama šaunių atostogų, o būsimuosius turistus, šmaikščiai vadindama „ispanais", pakvietė jas tęsti iki kelionės. Visiems dainininkams vadovė palinkėjo rudenį grįžti į chorą kupiniems energijos ir pasiryžimo stropiai ruoštis Dainų šventei.

Balys Pakštas Operos chore Vilniuje 1943 metais.

Keli prisiminimai apie Balį Pakštą

Atkelta iš 1 psl.

Pas mus Vilniuje lankėsi Elenutė Bradūnaitė, kuri prisiminė, kaip, būdama moksleivė, šeštadieniais uždarbiaudavo, dirbdama padavėja vestuvėse ir kituose renginiuose Pakšto salėje. Kai darbo sumažėdavo, ji ir kitos padavėjos, (tarp jų ir aš, dar vaikas, kartais atklysdavau pažiopsoti) susėsdavo orkestro pašonėje prie salės virtuvės durų pasiklausyti ir pažiopsoti į grojančius ir šokančius. Iš tikrųjų, kai prisimenu tuos vakarus, atrodo, kad vienintelis tėvelio tikslas buvo suteikti šokėjams nepakartojamą malonumą. „Tegyvuoja meilė", būdavo jo mėgstamiausias palinkėjimas susirinkusiems.

Tačiau ir į estradinę muziką tėvelis žiūrėjo su tautiniu atspalviu. Ne kartą didžiavosi, kad vienu metu jo šokių orkestras Kaune buvo vienintelis, kurio visi muzikantai buvo lietuviai. Ir vėliau Amerikoje, jei šokių metu buvo dainuojama, tai tik lietuviškai. Jeigu vertimas į lietuvių kalbą – jis turėjo būti kokybiškas ir poetiškas. Jis pasirūpino, kad būtų išleista A. Mirono estradinės muzikos tekstų knygelė ir paplistų lietuviški estradinių dainų variantai. Taip pat paprašė Artūrą Jakavičių ir Vytautas Jančį sukurti naujų lietuviškų „šlagerių".

Skaitau 1953 metų *Draugo* iškarpą, kurioje rašoma apie naujosius Lietuvių auditorijos šeimininkus Stepą Juodvalkį, Joną Maliorių ir Balį Pakštą. J. Malioriaus žodžiais aiškinama, kad naujieji L. auditorijos šeimininkai „iškrapštė lauk raudonuosius iš auditorijos ir kad dabartinis jų tikslas L. auditoriją paversti Chicago lietuvių kultūros židiniu". Matyt tas „krapštymas" buvo ne šiaip sau, nes tuometinis humoro žurnalas *Pelėda - Juokdarybos susivienijimo mėnesinis organas* išspausdino linksmą B. Pakšto ir J. Malioriaus karikatūrą su šmaikščiu prierašu: „*Vilnis* anądien graudžiai apsiverkė ir ėmė piktai bliauti dėl raudonųjų ir jų satelitų išvarymo iš Lietuvių auditorijos. Esą, tie D. P. juos kaip šluote iššlavė... *Pelėda* tą sūdnąją ir baisiąją dieną matė savo akimis. Pakštui ėmus groti lietuviškas melodijas ir smarkiai pučiant į triūbą, iš kampo kaukdama išbėgo raudona žiurkė, nešdama ant nugaros, *Vilnies* toblyčią... Maliorius tuo metu švaistėsi kituose kampuose su šluota ir išvaikė visas raudonųjų maskolių, progresyvių bei komunistų žiurkes. Jos staugdamos su dideliu bildesiu ir triukšmu apleido auditoriją... Šiandien auditorijoj visai ramu ir tylu... Skamba lietuviškos melodijos ir jaunimas šoka lenciūgėlius".

Kiek dar būtų norėjęs

Radau tėvelio interviu *Akiračiams*, kuriame jis kalbėjo: „Dievai mane taip pamylėjo, kad padariau daugiau negu aš pats galiu". Tačiau ir to jam neužteko. Jis vis siekė daugiau. Norėjo išleisti dar vieną liaudies instrumentų plokštelę. Manau, kad jo didžioji svajonė buvo išeivijoje sukurti kažką panašaus į Jono Švedo ansamblį, o tai, ką pavyko sukurti, jo netenkino.

Jis nuolat užsistatydavo vadinamo „čigonų karaliaus" smuikininko George Boulanger plokštelę. Mama įtarė, kad tėvelis jam pavydėjo ir, gavęs antrą jaunystę, būtų uoliai atsidavęs smuikavimui. Atsimenu, kai reikdavo apšilti, „prasigrot", visuomet pasigirsdavo Čaikovskio koncerto smuikui melodija. Gal ir tai buvo slaptas noras. Pats sakė, kad reikėjo daugiau dėmesio kreipti į muzikos teorijos dalykus, kad būtų galima komponuoti, aranžuoti.

Tėveliui muzika buvo kaip meilužė. Gerai, kad mama visa tai suprato ir nepavydėjo. Jam didžiausią malonumą suteikdavo galėjimas su mumis, vaikais, bendrauti muzikuojant – šokių kapeloje, liaudies instrumentų ansamblyje, styginiame orkestre. Jam tiesiog buvo nesuprantama, kaip žmogus gali nenorėti bendrauti su kitais per muziką. Jo muzika nebuvo sofistikuota ar rafinuota. Jis buvo gimęs scenos atlikėju, nepagydomu romantiku ir patriotu. Tėtės muzika buvo ta, kuri pasiekė kiekvieną klausytoją betarpiškai. Todėl mes ji šiandien ir prisimename.

Gerų atostogų dainorėliams

NIJOLĖ BENOTIENĖ

Prasidėjus vasaros atostogoms norisi atsisukus susumuoti nuveiktus darbus, pasižiūrėti, ką dar skubiai reikės atlikti atostogų metu ir suplanuoti ateinančių metų veiklą. Organizacinis komitetas atliko labai puikų darbą, kurio rezultatai matyti ir jaučiasi visose lietuvių bendruomenėse. Mokslo metų pabaigoje, gegužės–birželio mėnesiais, visų JAV ir Kanados lituanistinių mokyklų mokiniams buvo išdalinti dainų šventės marškinėliai. Mokiniai nuo 2 skyriaus iki vyresniųjų klasių, tinkantys į vaikų ir jaunimo chorų eiles, gavo gražius „Atsiliepk daina" marškinėlius (T-shirt) ir buvo paprašyti vilkėti šiuos marškinėlius visą vasarą. Tokių marškinėlių organizacinis komitetas pagamino net 1,500. Tai ypatinga reklama, skelbianti ateinančią šventę. Net ir patys mažiausieji Toronto Maironio lituanistinės mokyklos mokinukai, vilkdamiesi šventės reklaminius marškinėlius, žinojo, kad kitais metais Čikagoje vyks didelė dainų šventė. Mokyklos vedėja A. Šimonelienė, pati lankydamasi klasėse, ne vieną šeštadienį pasakojo vaikams, kokia išvyka jų laukia kitais metais, kaip svarbu, kad visi gausiai dalyvautumėme, o vasaros metu dėvėtume šventės reklaminius marškinėlius.

Į šventę yra užsiregistravę 13 vaikų chorų, vieni ilgiau dainuojantys, kiti, ypač lituanistinių mokyklų choreliai, susikūrė paskatinti šios šventės. Detroit lituanistinė mokykla veikia per 50 metų, tačiau chorelio veikla būdavo su pertraukomis, nes neatsirasdavo pastovios muzikos mokytojos. „Sužinojusi, kad kitais metais vyks dainų šventė, ir pamačiusi, kad nėra muzikos mokytojos, pasiūliau paruošti Detroit mokyklos chorelį šiai šventei. Meno vadovę R. Kliorienę pažįstu jau seniai, o organizacinio komiteto pirmininkas A. Polikaitis yra mano pusbrolis. Jaučiu, kad būtų gėda neįvertinti jų ir visų kitų žmonių įdėtų pastangų, ruošiantis šiai šventei, todėl kartu su mokyklos vedėja nusprendėme dalyvauti ir suskaičiavome, kad turėsime apie 45 dainorėlius", – rašo 6 skyriaus mokytoja R. Giedraitienė, kuri, ilgus metus vargonuodama Dievo Apvaizdos parapijoje ir dirbdama mokykloje pažįsta ne tik vaikučius, bet ir jų tėvelius. Jos ir mokyklos vedėjos paskatinimas bus ypatingai svarbus ruošiantis šventei.

Į šventės vaikų chorų gretas yra užsiregistravusių chorų ir iš tolimos Los Angeles Šv. Kazimiero mokyklos, ir Niujorko, ir Čikagos, ir Toronto, ir Detroito lituanistinių mokyklų; Filadelfijos „Atžalynas" ir Toronto „Angeliukai" bei „Gintarėliai", ir net Montrealio vaikų choras. Neabejoju, kad šventėje visi pasijusime, kaip viena didelė šeima. Visų išvardinti čia nepavyks, tik norisi paminėti, kad šie choreliai įvairaus pajėgumo ir skirtingą darbo praktiką turintys vienetai. Vienas šių vaikų chorų – Čikagos bažnytinis choras „Vyturys", vadovaujamas Dariaus Polikaičio.

„Vyturio" chore yra 30 dainininkų, kurie kartą per mėnesį gieda Palaimintojo Jurgio Matulaičio misijoje šv. Mišių metu. „Vyturys" per savo 8 metų gyvavimą yra pasiekęs gražų muzikinį lygį, choristai gieda ne vien lietuviškas giesmes, bet ir lotyniškas.

„Aukščiausią meninį lygį 'Vyturys' pasiekė, atlikdamas garsiojo muziko Fausto Strolios sukurtas dainas – giesmes. Choristai pasirodo įvairiose šventėse ir įvairiomis progomis," – rašo choro pirmininkė Beatričė Čepelienė, pabaigoje linkėdama vyturėliams ir visiems į šventę besiruošiantiems dainorėliams linksmų vasaros atostogų ir skambių balselių, ruošiantis 2006 metų dainų šventei „Atsiliepk daina".

8 DAINŲ ŠVENTĖ ČIKAGA • 2006 ATSILIEPK DAINA
Kviečiame chorus registruotis
www.dainusventa.org

Meno vadovės R. Kliorienės ir organizacinio komiteto pirmininko A. Polikaičio vardu jungiuosi prie B. Čepelienės linkėjimų, primindama vaikams susirasti daug gerų draugų stovyklose, su kuriais vėl bus ypatinga proga atnaujinti pažintis dainų šventėje. Chorų ir chorelių vadovams primenu, kad susitiksime puikiame šventės seminare Dainavoje rugpjūčio 18–21 d. pasitarti, kaip geriau atšvęsti šią dainos ir lietuviškumo šventę.

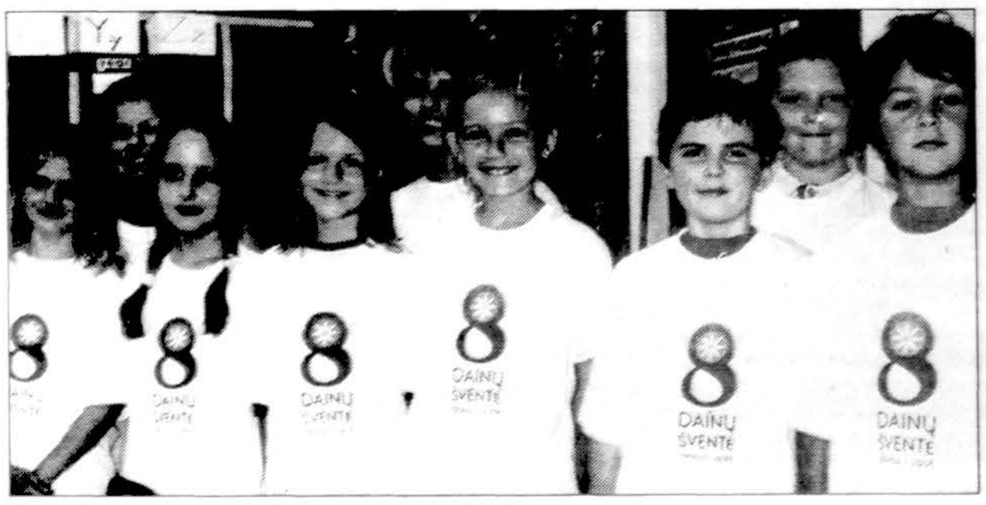

Pasipuošę Dainų šventės marškinėliais.

PRANAS VISVYDAS

TIK NEMANYK

Tik nemanyk, jog nemąstau
apie tave... Man rodaisi
lange. Girdžiu įsmigusius:
Sudie! Goodbye! Au revoir!

Tik nemanyk, jog man vis tiek,
ir šiandien gera be tavęs —
dangus toks atviras ir tiltas,
ir niekas nepaklausia, kur

einu dabar su savimi, kurio
ir pats gerai dar nepažįstu,
nes man pačiam perdėm įgriso
sėslioji antikvarinė savaitė.

Tik nemanyk, esu ir būsiu
nevykėlis, tau nepasakantis
rytais bonjour, o mon amour!
Šie žodžiai primena tave.

Juk tąsyk nenorėjau vienas būti,
ir tu viena ten likti nenorėjai.
Abu mes nenorėjome į didmiesčio
fenomenų vidurnakčius įkliūti.

Ir kas? Teliko žodis „nemanyk".
Teliko pasiteisinimų užtvaros
Ne praraja. O ne! Vien tik —
Sudie. Goodbye. Au revoir.

VASAROS ŠOKIS

Nur Einem Sommer goennt,
Ihr Gewaltigen...
Hoelderlin

Dar vieną vasarą, lyg šokį,
man įteiki, Lemtie žiloji, —
tegul širdis, sapnų įkvėpta,
su įlankos vaizdais pašoka.

ir miesto gaudesiu, kuris
ne sykį Kosminės simfonijos
timpanų ir trimitų sampynom,
žuvėdrų klykiais skelbia van-
denyno, saulės, oro jungtį,
kur tik nuklysta mūsų akys,

kur spalvos kartais susilieja
į vieną tylų reginį vilties,
kad ten mūšos smėly mergaitė,
braido, viena iš daugelio kitų
jaunų šokėjų, man pažadėjusi
surasti kriauklę Mnemozines.

IRENA GELAŽIENĖ

Į TAVO GLĖBĮ

Šitam akimirksnių pasauly
Skubėjime aklam –
Tu ateini su ryto saule
Laukų rasotų sidabre.
Aš tavo atspindį šilkinį
Matau lyg ežero dugne,
Kur šviečia bokštai gintariniai
Paskendę ilgesio tvane.
Vėl dienos šviesios, dienos išrašytos
Tavo pavasariais ir vasarom,
Rudens migloj paskendusiais miškais,
Ražienų juostomis kaišytos.
Žvaigždėtos naktys stebuklu pavirtę,
Takais lyg pasakų senų nueis
Žiemos šiltoj seklyčioj
Pusnynų apkabintais vakarais.
Tai aš ten bėgu tekina
Į tavo glėbį, tėviške sena,
Išvarginta dienų raukšlėtų,
Paverkti, pailsėti...

KALBĖK

Kalbėk, kalbėk man apie meilę,
Sakyk – išgersim taurę vyno
Šermukšnių raustančių pavėsy
Į mūsų laimę!

Viliok mane dar žodžiais negirdėtais,
Skandink spalvų žydriajam ežere,
Skubėk – jau šakose nakties vualiai,
Ir vakaras palinkęs po dienos našta.
Kalbėk pražilusiais jau metais,
Atsuk atgal likimo ratą...
O to, žinau, tikrai nebus,
Bet kas uždraus po šermukšne raudona
Svajonę jauną apsvaigint vynu...

Keisti dalykai muzikos pasaulyje

SAULĖ JAUTOKAITĖ

Muzikinėje spaudoje teko skaityti, kaip Berlyno operoje buvo inscenizuota Verdi „Requiem" Mišios. Dabar Berlyne veikia trys operos teatrai: „Deutsche Oper", „Komische Oper", ir „Staatsoper Unter den Linden". Viena šių operų – „Deutsche Oper", norėdama pratęsti Verdi operų repertuarą, inscenizavo vieninteles šio kompozitoriaus „Requiem" Mišias (itališkai – Messa da Requiem). Šiam pastatymui vadovavo vokiečių režisierius, dailininkas ir scenografas Achim Freyer. Užduočiai atlikti, jis padalino sceną į tris pakopas. Žemiausioje stovėjo juodai aprengtas choras, kaukėmis uždengtais veidais, primenančiais kaukuoles. Jie stovėjo už juodos plonos, permatomos uždangos. Kai trumpam uždangą apšviesdavo, scenos pakopa lėtai nusileisdavo ir dingdavo į įsivaizduotą bedugnę.

Priekyje stovėjo tenoras nuoga krūtine, visas baltai nudažytas ir pavadintas – liūdintysis. Jis nuolatos judėjo iš kairės į dešinę. Ant antros pakopos, virš pirmosios, buvo daug fantastiškų figūrų: seni žmonės, vaikai ir kiti veikėjai, simbolizuojantys vieni – viltį, kiti – ilgesį, treti – karą. Šios figūros taip pat vaikščiojo kairėn, dešinėn, laikydamosi vienodo atstumo. Mezzosopranas vaizdavo moterį – mirtį. Jos kostiumas priminė šmėklą. Apvilkta juodu ilgu kailiniu apsiaustu milžiniškomis, raudono šilko smailiomis krūtimis. Bosas, – apsunkytasis, visą laiką buvo apkabintas mirties skeleto griaučiais. Jis taip pat judėjo kairėn ir dešinėn.

Aukščiausioje pakopoje, prie baltos užuolaidos stovėjo sopranas, pavadintas – baltasis angelas. Ji rankoje laikė baltą, šviečiantį vamzdį, primenantį kardą. Dar stovėjo dvi žmogiškos figūros – viena – juodas angelas, kita – mirtis. Prie jų rankų ir kojų pritaisyti juodi pjautuvai. Jie visi taip pat judėjo iš kairės į dešinę pusę. Matyt režisieriui pritrūko fantazijos, nes tie vienodi nuolatiniai tokie patys judesiai išvedė apstulbusią publiką iš kantrybės. Po kokių penkiolikos minučių atsipeikėję žiūrovai apsidžiaugė, kad šis Verdi kūrinys tęsis tik 1 val. ir 15 minučių.

Gaila, kad nė vienas solistas neišdainavo savo partijų patenkinamai. Sopranas taip buvo susirūpinusi savo nepatogia padėtimi, didesnį dėmesį kreipė, kad nenusprūstų nuo siauros briaunos, negu dainavimu, Mezzosopranas irgi negalėjo susikoncentruoti dainavimui, apsunkinta neįprastu kostiumu. Tenoras, įvilktas į suspaustą kostiumą, patyrė nepatogumą laisvai dainuoti. Bosas, apsunkintas gremėzdišku apdaru, taip pat nepasižymėjo geru savo partijos atlikimu.

Italų kompozitorius Giuseppe Verdi (1813–1901), pasižymėjęs kaip daugelio operų kūrėjas, buvo didelis italų poeto ir rašytojo Alessandro Manzoni (1785–1873) gerbėjas. Kompozitoriaus šias „Requiem" Mišias sukūrė per rašytojo Manzoni nelaimę, kuris Milane, išeidamas iš San Fedele bažnyčios, užkliuvo už laiptų ir nugriuvo. Nuo to kritimo, jis ten pat ir mirė, sulaukęs 88 metų. Netrukus po rašytojo mirties, Verdi pranešė savo draugui ir gaidų leidėjui Giulio Ricordi, kad jis planuoja sukurti „Requiem" Mišias mirusio rašytojo Manzoni atminimui. Šis pranešimas sukėlė didelį šurmulį muzikos pasaulyje, sužinojus, kad sulauks šio operos kompozitoriaus religinio veikalo. Suėjus lygiai vieneriems metams nuo rašytojo Manzoni mirties, Verdi „Requiem" buvo atliktos pirmą kartą 1874 m. gegužės 22 d. Šv. Morkaus (San Marco) bažnyčioje Milane, pačiam autoriui diriguojant. Šis kūrinys buvo sutiktas su didžiuliu entuziazmu. Kadangi Verdi buvo operų kūrėjas, buvo priekaištavimų, kad jo Mišios primena operinį kūrinį, pasižymintį labiau jo teatriniu melodingumu. Bet laikui bėgant, šios Verdi „Requiem" Mišios tapo vienos dažniausiai atliekamų kūrinių koncertų salėse ir bažnyčiose su solistais, choru, orkestru. Kurie yra girdėję šį kūrinį, atliekamą koncertine forma arba ją klausę įrašuose, tiems nereikia jokių vaizdinių inscenizavimų.

Kompozitorius Verdi rašytoją Manzoni pagerbė aukštos vertės muzikos kūriniu. Requiem (lietuviškai – atilsis), yra katalikų Mišios už mirusiuosius arba gedulingosios. Jos prasideda žodžiais „Requiem aeternam dona eis Domini" (amžiną atilsį duok jiems, Viešpatie). Nuo to ir atsirado šių Mišių vardas „Requiem". Jos nesiskiria nuo kitų Mišių, išskyrus neturi „Gloria" ir „Credo", bet giedama „Dies irae". Kompozitoriaus Verdi „Requiem" pasižymi įspūdingu „Dies irae", (rūstybės diena), susidedančiu iš devynių dalių. Tai labiausiai komplikuota Verdi Mišių dalis. Visos devynios dalys yra atliekamos iš vien, be pertraukos, visas dalis jungia plaukianti muzika, bet kartu kiekviena dalis turi savo teksto skirtingą mintį. Jis šią dalį pradeda rūsčiai siaubingais orkestro bei choro garsais ir užbaigia su nuostabia ramybe. Verdi muzikos garsais išreiškia teksto mintį taip vaizdžiai, kad klausytojui nereikia jokios vaizdinės interpretacijos.

Kodėl šios Verdi „Requiem" Mišios buvo taip keistai inscenizuotos? Reikia susipažinti su šio kūrinio inscenizatorium – režisieriumi Achim Freyer. Jis gimė 1934 m., augo ir gyveno Berlyne, auklėtas Bertold Brecht įtakoje. Jo įtaka buvo tokia stipri, kuri religinius principus ir dogmas traktavo kaip prietarus, skurdą ir socialinį išnaudojimą. Nors Freyer 1973 m. iš Rytinio Berlyno pabėgo į Vakarus, tačiau jo jaunystės auklėjimas ir įsitikinimai nepasikeitė. Jo pažiūra tokia, kad žmogus yra visų daiktų matas. Todėl nėra ko stebėtis, šio Verdi religinio kūrinio „Requiem" iškraipymu. Režisierius Achim Freyer, vadovaudamasis moderniojo pasaulio mąsinės sąmonės silpnybėmis ir tuštybe, atmetė šio kūrinio kilnumą, dvasinę ir religinę reikšmę. Nemanau, kad jos autorius, kompozitorius Verdi, būtų patenkintas tokiu jo kūrinio išdarkymu. Paskaičius tokius keistus dalykus, vykstančius muzikos pasaulyje, lengva suprasti, kodėl iš Europos Sąjungos konstitucijos buvo išbraukti Europos istoriški krikščioniškos kultūros paveldo pamatai.

Tik tiek ir tebuvo skirta

BIRUTĖ LITVINIENĖ

Gegužės pabaigoje jau trečią kartą lankomės su profesorium Hans Davidsson Goeteborge, Švedijoje, ir Vilniuje Casparini vargonų, kurie yra Šv. Dvasios Dominikonų bažnyčioje, reikalais. Tai neeilinė kelionė į Lietuvą – šį kartą skrenda kartu, šalia Patarėjų grupės nario Raimundo Kiršteino, dar vienuolika amerikiečių, kurie vienaip ar kitaip bus susirišę su Casparini vargonų kopijos pastatymu Rochestery Eastman School of Music rūpesčiu, ir kurie pirmą kartą nusileis krašte, kurio vardo jie negali ištarti, bet yra apsišarvavę knygomis, iš kurių mėgina sužinoti, kokioj nepažįstamoj žemėj atsiras.

Gal užtai visą kelionę man grįžta ir dingsta ir vėl grįžta poeto Algimanto Mackaus žodžiai, kurie daug pasako apie mus, tuos, turėsiančius papasakoti apie tą žemę, su kuria yra susijęs, nors ir gyvenant svetur, visas gyvenimas:

Tolsta mūsų egzilė
Tolsta mūsų kalba
Žilvine, Žilvinėli,
Bespalvė plyšta puta

Kraujo neišmatuosi,
Skausmo neišdalinsi,
Žilvine, Žilvinėli,
Ką pasirinkai?

– Kas yra duota, kas yra išrinkta?
– Žemė duota, mirtis išrinkta.
– Kas yra duota, kas yra išrinkta?
– Nieko neduota, tik viskas išrinkta.

Į Eglės pasaką grįžta puta,
Žilvine, Žilvinėli.
Tai tiek ir tebuvo duota,
Tai tiek ir tebuvo skirta.

Tai tiek ir tebuvo skirta. Prof. Davidsson, Švedijos pilietis, Vilniaus oro uoste eina tiesiai prie langelio, ant kurio užrašyta: „Piliečiai". Mudu su R. Kiršteinu žygiuojam ten, kur kabo užrašas: „Svetimtaučiai."

Vilnius apsipylęs žiedais – vyšnių, alyvų. Gedimino prospektas, kur yra mūsų viešbutis, uždarytas judėjimui. Jau prieš pusryčius išėję laukan mano bendrakeleiviai, sutikę mane, pasakoja, kad nesitikėję nei tokio senamiesčio grožio, nei švaros, nei kad visi kalba angliškai, nei tokio aptarnavimo, nei tokios technologijos, o labiausiai, kad visos moterys neapsakomai gražios.

Pradedame savo miesto apžiūrą Katedros aikštėje, nes čia susiduria dvi Lietuvos pusės. Katedra pastatyta Vladislovo Jogailos per Lietuvos krikštą 1387 metų kovo 10 dieną buvusiam senovės lietuvių šventajame miške, dievaičio Perkūno šventyklos vietoje. Pirmoji katedra buvo medinė, ir kai 1419 metais ji sudegė, nauja mūrinė katedros bažnyčia buvo pastatyta Vytauto Didžiojo ir jo žmonos Onos rūpesčiu. Čia jis turėjo būti ir palaidotas, tik nežinia, kur jo palaikai per visus karus dingo.

Nuo to laiko katedra perstatyta dar penkis kartus. Tai simbolis ne tik Lietuvos bažnyčios, bet visos Lietuvos istorijos. Stovim ant grindinio toj pat vietoj kur vaikščiojo Mindaugas, Gediminas, Vytautas, toje vietoje kur stovėjo caro patrankos, toj vietoj, iš kurios lengva mašinėle 1952 metais buvo išvežtas Šv. Kazimiero karstas, ten pat kur buvo atnešti sausio 13 žuvusieji...

Šiandien vienu žvilgsniu nuo katedros matome trispalvę Gedimino pilies bokšto kalne, atstatytus Tris kryžius, užsienio lietuvių padovanotą skulpt. Kašubos Gedimino statulą, naujus stiklinius dangoraižius ir jau pusiau užbaigtus Valdovų rūmus. Prieš Valdovų rūmus didžioje lentoje išvardinti prisidėję prie rūmų atstatymo. Pirmoje vietoje įrašyti Rochester lietuviai, patys pirmieji atsiuntę savo auką.

* * *

Visą savaitę vyksta Casparini vargonų konferencija – dalyvauja apie 90 vargonų profesionalų. Kartu su Goeteborg meru Joergen Linder ir Vilniaus meru Artūru Zuoku dalyvaujame vicemero Kęstučio Masiulio priėmime, Švedijos ambasadorės suruoštose vaišėse Švedijos ambasadoje, vargonų koncertuose su profesoriais Higgs, Porter ir Davidsson Šv. Jono ir Šv. Kazimiero bažnyčiose, pasikalbėjime su Amerikos ambasados darbuotojais, bet visas dėmesys nukreiptas į tai, kaip patekti į Šv. Dvasios bažnyčią ir savo akimis pamatyti tuos nuostabiuosius Casparini vargonus, kuriuos Švedijos ambasadorė pavadino Europos perlu.

Sunku patekti, nes vargonai užrakinti ir beveik kas valandą vykdavo pamaldos lenkų kalba, kur maldininkai keliais eina priimti komunijos. Be to, konferencijos metu sužinome, kad pasikeitę klebonai. Niekas nežino naujo klebono planų ir susidomėjimo išardytais vargonais – bet, kaip mūsų senoliai sakydavo, „yra Dievas". Naujasis klebonas Viktoras – jaunas, pilnas energijos, gero ūpo. Pats užveda ilgais vienuolyno koridoriais vieną grupę po kitos prie vargonų. Pasirodo dar 32 vargonų mylėtojai, kurie tik ką atvažiavo iš Švedijos. Visi nori pamatyti, kas ta Šv. Dvasios bažnyčia, statyta 1321 metais, Gedimino laikais. 1501 m. DLK Aleksandras ją perstatė ir, pristatęs vienuolyną, atidavė dominikonams. 1655 m. rusų invazijos metu vienuolynas labai nukentėjo, ir tik 1770 metais bažnyčia buvo atnaujinta, išpuošta rokoko stilium. Adam Gottlob Casparini savo vargonus užbaigė 1776 metais.

Klebonas Viktoras klausia, ar norime pamatyti rūsius. Kaip geras šeimininkas, nori svečius kaip nors pamaloninti. Pats su pagalbininku atidengia grindyse dideles duris – nulipame stačiais laiptais ir esame apstulbę – tai buvęs kalėjimų kalėjimas! Vien karstai ir kaulai – maro numirėliai, Napoleono armijos kareiviai, 1863 metų sukilėliai studentai. Čia buvo kalinamas ir vienas žymiausių tų metų sukilimo vadų K. Kalinauskas. Kiek čia skausmo – gal todėl viršuj keliais prie sakramentų eina.

Patys Casparini vargonai išardyti. Švedijos Goeteborg universitetas jau ištyrė ir koks medis, ir koks metalas buvo naudojamas tų vargonų vamzdžiams. Japonų meistras jau pagamino dvi dalis vieno vamzdžio atstatymui, o Vokietijos firma savo lėšomis atsiuntė keturis profesionalus ištirti metalo sudėtį. Kartu su mumis keliavo seno medžio ekspertas ir medžio drožėjas, kurie dirbs prie Casparini vargonų kopijos Rochester. Žodžiu, subruzdo viso pasaulio vargonų meistrai.

Prisilietus prie Casparini vargonų kyla mintis, ką dar Lietuvoje turime – koks dar turtas trūnyja, pamirštas teroro ir skausmo istorijoje. Bet, kaip kunigas Viktoras prašė svečiams pasakyti: „Tikiu į Lietuvos ateitį – tikiu, kad, vienas kitą gerbdami, kalnus nuversime".

Sėdėdami Kopenhagos oro uoste pakeliui į Ameriką ir girdėdami profesoriaus Davidsson entuziastišką susumavimą to, kas nuveikta, matydami savo bendrakeleivių džiaugsmą ir susidomėjimą Lietuva, mudu su R. Kiršteinu tikrai galime sakyti, kad mums, lietuviams, nors ir gyvenantiems svetur, daug buvo duota, daug buvo skirta.

Teatro festivalių pavasaris

SVAJŪNĖ ALEKSANDRAVIČIŪTĖ

Šis pavasaris Vytauto Didžiojo universiteto Menų instituto lektorei teatrologei Vitalijai Truskauskaitei kaip įprasta — buvo labai darbingas ir užimtas. Būtent pavasarį prasideda tradicinis teatro festivalių maratonas — Kaune vykstantis „Lietuvos teatrų pavasaris", Lietuvos katalikiškų mokyklų mažųjų scenų teatro festivalis, Jonavos savivaldybės organizuojamas tarptautinis mėgėjų teatrų festivalis „Aidai". Teatrologė ne tik pati dalyvauja organizuojant šiuos festivalius, bet į juos stengiasi įtraukti ir mūsų universiteto menų instituto studentus. Taigi paprašėme jos papasakoti apie šiuos festivalius.

„Lietuvos teatrų pavasaris"

„ 'Lietuvos teatrų pavasaris', jau 27-ąjį kartą Dalios Nenienės surengtas Kaune, šiandien tikrai vertas šalies teatrų festivalio vardo. Jis pristato visos Lietuvos sceninių kolektyvų naujausių darbų panoramą, yra demokratiškas, turi potencijos augti ir išpopuliarinti geriausius spektaklius ne tik šalyje, bet ir užsienyje", — sakė V. Truskauskaitė, kuri buvo ir šio festivalio žiuri pirmininkė. Nuo balandžio 6 iki 22 dienos trukusiame festivalyje kauniečiams vaidino Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Panevėžio teatrai ir svečiai iš Maskvos jaunojo žiūrovo teatro. Publikai buvo parodyta iš viso dvylika spektaklių, kuriuose apsilankė per 5,000 žiūrovų. Baigiamajame festivalio vakare jo rengėjai apdovanojo įdomiausių spektaklių ir vaidmenų kūrėjus.

Žiūrovų buvo gausu visuose festivalio spektakliuose. Iš viso „Girstučio" rūmuose ir trijose Kauno teatrų vaidybos aikštelėse apsilankė daugiau kaip 5,000 žiūrovų. Tai rodo, kad žmonės vėl sugrįžta į teatrus, nori pamatyti geriausias sezono naujienas, nors bilietai ir nepigūs. Teatrologė teigia, kad Kaune vykstantis „Lietuvos teatrų pavasaris" gali tapti reikšmingu šalies festivaliu, pateikiančiu stipriausių pastatymų panoramą, kuriančiu įdomius Europos teatro kontekstus: „Vilniuje po LIFE po kelerių metų pertraukos įvyko 'Sirenos'. Tačiau sostinėje rengiamų festivalių trūkumas — jie, be svečių, labiausiai susikoncentruoja į vilniškius sceninius kolektyvus, beveik nepastebėdami kitų Lietuvos miestų. Rokiškyje ir Klaipėdoje vykstantys festivaliai yra daugiau regioninio pobūdžio arba skirti vienam žanrui. Tuo tarpu Kaune demokratiškai pristatomi visi Lietuvos teatrai ir jų naujausi pasiekimai. Estetine prasme festivalis tilpo į psichologinio teatro ribas, ir šios krypties dramos spektakliai, išsaugant kokybę, čia buvo reprezentuoti labai gerai".

Festivalio akcentas — svečias iš užsienio

„Jau pernai supratome, kad festivalis subrendęs platesniam, tarptautiniam kontekstui ir nutarėme žengti pirmąjį žingsnį — pakviesti svečią iš užsienio, žymų, turintį tarptautinį pripažinimą režisierių Kamą Ginką, su spektakliu — 'Rotšildo smuikas'. Šį režisierių pasirinkome dėl kelių priežasčių: pirma, gerai žinojau jo kūrybą — jis dirba labai originaliu metodu — prozos tekstą dramatizuoja ir pritaiko scenai. Antra, jis gerai žinomas ir daug gastroliuojantis režisierius, todėl nebūtų kilę problemų dėl jo atvykimo. Trečia, jis — išeivis iš Lietuvos: labai svarbu buvo, kad režisierius ne tik įdomus, turintis tarptautinį pripažinimą, bet ir susijęs su Kauno istorija — su šiuo miestu sieja skaudi geto patirtis. Šis žingsnis iš tiesų buvo sėkmingas — akimirksniu parduoti bilietai bylojo, kad publika mums pritarė", — sakė V. Truskauskaitė.

Svarbu paminėti, kad šiemet organizatoriams pavyko sudaryti repertuarą iš geriausių Lietuvos režisierių spektaklių. Sėkmingas festivalis parodė, kad Kauno žmonėms reikia platesnio teatrinio konteksto, o rengėjus įkvėpė jį plėtoti naujoms idėjoms, — kitąmet žada pratęsti kultūrinės atminties temą bei pakviesti Baltijos regione sukurtą spektaklį, jungiantį net kelių šalių kultūras. Teatrologė teigė, kad būtų gerai į Kauną pasikviesti ir kitų festivalių vadybininkų, nes tai ateityje atvertų kelią platesnėms mūsų teatrų gastrolėms užsienyje, kur kol kas žinomi tik keli garsiausi mūsų režisierių pastatymai. Festivalis „Lietuvos teatrų pavasaris" jau dabar pademonstravo, kad Kaunas sėkmingai integruojasi į Europos teatrinę kultūrą. Šis renginys turi potencijos augti ir tapti reikšmingu teatriniu įvykiu.

„Jau keleri metai aš padedu 'Girstučio' žmonėms organizuoti šį festivalį, nes praktinė pažintis su festivalio organizaciniais procesais labai naudinga mūsų studentams — taip mes jiems galime suteikti galimybę labiau pažinti teatrą, ugdyti vadybinius ar teatro kritikų sugebėjimus. Kol kas 'Girstučio' teatro organizatoriai kukliai naudojasi mūsų studentų paslaugomis. Žymiai sėkmingiau pasisekė studentams sudalyvauti Lėlių teatro organizuotame tarptautiniame festivalyje. Tačiau tikimės, kad mums pavyks labiau integruoti studentus ir į šio festivalio praktinę veiklą. Dabar teatrologijos katedros studentai jau priimami dirbti į teatrus. Žinoma, bakalauro studijų studentai dar ne viską moka, todėl pažintis su praktiniais procesais labai papildo mūsų studentų įgūdžius bei praplečia darbo galimybių pasiūlą", — pabrėžė teatrologė.

Katalikiškų mokyklų mažųjų scenų festivalis

Kitas labai svarbus V. Truskauskaitei teatro festivalis — Lietuvos katalikiškų mokyklų mažųjų scenų festivalis. Jį organizuoja režisierė Audronė Rimeikienė, dėstanti Kauno Jėzuitų gimnazijoje. Tai mėgėjų festivalis, turintis savo specifinę, originalią formą. Jame ugdomas bendruomeniškumo jausmas ir socialinio bendradarbiavimo patirtis. Į šį festivalį mūsų studentai buvo pakviesti kaip teatro kritikai — jie žiūrėjo spektaklius, rašė recenzijas. Studentams tai puiki proga pamatyti, kaip teatrinė kultūra yra diegiama mokyklose, paanalizuoti, kuo mokyklos teatro specifika vertinga ir kuo ji skiriasi nuo profesionalaus teatro.

Mėgėjų teatro festivalis „Aidai"

Trečiasis festivalis, kuriame dėstytoja dalyvauja kartu su studentais tai — tarptautinis mėgėjų teatro festivalis „Aidai". Jo organizatoriai — Jonavos savivaldybė ir Jonavos teatras. Festivalis „Aidai" vyksta kas dvejus metus, mūsų universiteto studentai ne tik žiūri spektaklius, bet ir dalyvauja jų aptarimuose. Praeitame festivalyje jie turėjo progą susipažinti su tarptautinio festivalio, kuris vyko Maroke laureatais, su unikaliu Laimos Adomaitienės teatru, kuris derina dramą ir šokį. Buvo atvykusi puiki trupė iš Islandijos — studentai galėjo pamatyti, kaip įvairių sričių profesionalai gali dirbti mėgėjiškame teatre. Anot teatrologės, dalyvavimas šiame festivalyje reikšmingas tuo, kad mėgėjų teatre studentai gali pajausti šiuolaikinio žmogaus autentišką patirtį.

Taigi, šį rudenį ir kitą pavasarį mūsų studentai, kaip teatro kritikai, reklamos specialistų talkininkai, vadybininkų padėjėjai, turės pukią galimybę dalyvauti net trijuose skirtinguose teatro festivaliuose. „Svarbu paminėti, kad teatrinio proceso pažinimas tik gerėja, ir aš labai branginu patirtį, kurią studentai įgyja dalyvaudami festivaliuose. Ši patirtis yra puikus mūsų programos papildymas", — džiaugiasi dėstytoja V. Truskauskaitė.

Dailininkės vasaros kelionės

Prie dail. Magdalenos Stankūnienės parodos stendų Vilkaviškio krašto muziejuje. Iš kairės: muziejaus direktorius A. Žilinskas, miesto meras A. Bapašinskis, M. B. Stankūnienė, M. Remienė, I. Samuolienė, apskrities viršininkas A. Mitrulevičius, I. Pilkauskaitė.

Iš Vilkaviškio krašto kilusią dailininkę Magdaleną Birutę Stankūnienę kraštiečiai vadindami „mūsų Magdutė", ją pristato, kaip lietuvių kultūros ambasadorę JAV ir Lietuvoje. Kiekvieną vasarą išvykstančią į Lietuvą dailininkę jos bičiuliai JAV švelniai įvardija kaip „provincialę".

– Taip, aš myliu Lietuvos provinciją ir mielai važiuoju iš Čikagos į Balbieriškį. Ar kur jūs matėte tokią gražią Nemuno kilpą, kaip prie Balbieriškio? Šiame miestelyje aš norėjau pagerbti kunigo, politiko M. Krupavičiaus atminimą.

Magdalena šiltai prisimena savo gimtąjį Oželių kaimą ir Žvirgždės upelio akmenėlius. Pamačiusi tylų saulėlydį prie Vištytčio ežero, šį grožį įvardijo kaip stebuklą.

– Ką jie ten randa Turkijoje ar Paryžiuje? Čia, kur Lietuvos ežerų bangelės plauna akmenėlius, čia, kur iš pievų gėlių pinami Joninių vainikai, kur piliakalnių didybė ir bažnyčių baltų bokštų šviesa, ir yra tikrasis grožis – Lietuva.

Pražydus kaštonams, dailininkė kartu su savo pažįstama LB Kultūros tarybos pirmininke Marija Remiene atvykusi į Lietuvą, tik po nakvynės Vilniuje, atskubėjo į Vilkaviškio krašto muziejų. Čia Paežerių dvare sukaupta didžiausia, Lietuvai padovanota, jos darbų kolekcija, už jos lėšas atnaujintos dvaro oficinos patalpos, įrengta ir nauja muziejaus ekspozicija. Kraštiečiai su meile, pagarba sutiko dailininkę ir ją lydinčią Mariją Remienę. Nuoširdūs Klampučių pagrindinės mokyklos moksleivių posmai, mažųjų dainorėlių dainos sujaudino viešnias iš Čikagos. Nuotaiką dar labiau pagyvino Kazlų Rūdos muzikos mokyklos smuikininkų ansamblio baroko epochos muzikos garsai, švelniai ir nostalgiškai suskambėję po dvaro rūmų skliautais.

Magdalenos sutiktuvėse buvo ne tik jos gražaus jubiliejaus proga skirtos dovanos, eilės, muzika, bet ir pristatytas Ą. Žemaitytės parengtas katalogas apie M. B. Sankūnienės dovanas ir jai skirtą ekspoziciją krašto muziejuje.

Muziejininkė Irena Pilkauskaitė su kolegėmis parengė ir dailės darbų parodą „Spalvų simfonija". Čia eksponuojamos drobės iš ciklo „Lietuvos kaimo moters darbai", nauji batikos technika atlikti darbai bei tapyba ant medžio.

Kultūros mecenatę dailininkę M. B. Stankūnienę pasveikino ir už dovaną padėkojo Marijampolės apskrities viršininkas Albinas Mitrulevičius, rajono meras Algirdas Bagušinskas, savivaldybės kultūros skyriaus vedėjas Artūras Blauzdžiūnas, bibliotekos direktorė Asta Velioniškienė ir kiti jos talento gerbėjai. Eiles dailininkei skyrė į renginį atvykę „Poezijos pavasario" dalyviai, poetai ir aktoriai.

Sūduvos krašto kultūros ambasadorė aplankė ir apskrities centrą Marijampolę. Čia jai didelį įspūdį paliko prieš kelis mėnesius duris atvėrę miesto kultūros rūmai. Iškart apsisprendusi, Magdalena iš savo santaupų skyrė 100,000 Lt naujosios dailės galerijos įkūrimui Marijampolėje.

– Iš šio krašto yra kilę daug garsių menininkų – grafikas Viktoras Petravičius, tapytojas Vytautas Ciplijauskas, dailininkas Vytautas K. Jonynas, čia gyveno skulptorius Vytautas Kašuba, netoli Marijampolės gimė ir kolekcionierius Mykolas Žilinskas. Ir aš duosiu šiai galerijai įvairių savo darbų, – sakė dosnioji Magdalena, – tuo nustebindama santūrųjį sūduvių sostinės merą A. Brazį. Paežerių dvaro rūmuose susitikusi kitą marijampolietį, kultūros žurnalo *Suvalkija* redaktorių Zenoną Šilerį, apsidžiaugė jo parašyta ir padovanota knyga *Pranas Vaičaitis*, kurioje rašoma apie Magdalenos vyro tėvo draugystę su garsiuoju Zanavykų poetu. Muziejaus vyr. fondų saugotoja Irena Pilkauskaitė džiaugiasi naujai gautomis siuntomis iš Čikagos, kurias kruopščiai parengė Magdalena. Rankose vartydama dr. V. Kudirkos šešiatomį Irena sako, kad Magdalena turi gerą savybę prikalbinti savo kaimynus perduoti į muziejų įvairius leidinius. Ypač vertingas knygas perdavė Magdalenos draugai, architektas Konstantinas Zalagėnas ir jo žmona mokytoja Jadvyga Zalagėnienė.

Kultūrinėse vasaros kelionėse Magdalena aplankė ir kitų regionų muziejus – Molėtus, Biržus, Vilnių, Plungę.

– Nors ir labai gražu visoje Lietuvoje, bet pas jus Paežeriuose ir gražu, ir jauku, ir geriausia, – maloniai šnekindama muziejininkes kalbėjo geros ir dosnios širdies dailininkė Magdalena Birutė Stankūnienė, išvykdama į Čikagą.

A. Žilinskas

Vilkaviškio krašto muziejaus direktorius.

Spektaklis pri(si)minimas

RIDAS VISKAUSKAS

Apie Vytauto V. Landsbergio naują spektaklį „Vilis", sukurtą Vilniaus „Lėlės" teatre, norisi rašyti paprastais žodžiais, lakoniškai ir aiškiai – taip, kaip apie Vilių Orvidą (1952–1992) pasakojama spektaklyje. Nors

Vytautas V. Landsbergis.

apie šį skulptorių jau išleista atsiminimų knyga, sukurtas dokumentinis filmas, jo asmenybė lieka mįslė – kaip, iš kur radosi „toks grynuolis", savotiškas don Kichotas, kuris nepritapo prie savo laikmečio, kuris, jo asmeniškai nepažinusiems, virto tam tikru kultūros simboliu, nepraradusiu aktualumo ir šiandien, „geriausiais laikais", kai socialinį viršų ima „pinigų karta", kai rytdiena neįsivaizduojama be šuolių karjeros laiptais ir taip viliojamai gundo didmiesčių ryškiaspalviai malonumų sodai. V. V. Landsbergis, sakyčiau, kuria „etinio nerimo teatrą" – neagresyvų, tiesmukai nieko nekaltinantį, bet itin paveikų. Į teatrą „sugrįžta herojus", – galima būtų sakyti. Tiesa, jis – „neherojiškas", be patetikos, o vis dėlto be tų mūsų teatre įjunkusių seksualinių perversijų, depresijų bei isterijų, jau kone privalomos ironijos. Herojus kiek sutaurintas, „nekamuojamas" geismų, bet vientisas kaip asmenybė. Kaip siektinas idealas, priešinamas ir mūsų laikui. Kaip galima, bet nebūtinai išsipildysianti, asmens raidos perspektyva.

„Lėlės" teatre ir anksčiau įvairūs režisieriai mėgino kurti įmantrius dramos spektaklius, bet jie dėl įvairių priežasčių baigdavosi nesėkmėm. Šiuosyk režisieriui (jis ir pjesės autorius) pavyko ne tik sutarti su aktoriais Viliumi Kirkilioniu ir Almira Grybauskaite dėl žanro, stiliaus dalykų, bet ir rasti nepretenzingą formą, kaip per valandą (lakoniškumas – talento sesuo, ir nebūtina kurti 6 valandų trukmės spektaklių, kad išrutuliuotum norimą temą...) papasakoti herojaus istoriją, atskleisti jo dramą.

Spektaklis prasideda savotišku Vilio pabudimu ir aiškinimusi: kas aš, kur esu, kas man atsitiko? A. Grybauskaitės abstrahuota Moteris (pasak režisieriaus, Angelas) įveža „karučiais" amnezijos ištiktą Vilį (aktorius ir išoriškai panašus į savo prototipą), klausimais žadina jo atminį ir (it poetiniame teatre), degdama žvakutes ant laiptų, tarsi rengiasi jį palydėti į „kitą pasaulį". Pamažu herojus „grįžta į žemę". Retrospekcijos principu pradedama pasakoti jo gyvenimo istorija (spektaklyje naudojami autobiografiniai V. Orvido tekstai ir eilėraščiai, jį pažinojusių žmonių atsiminimai, archyviniai Leonardo Surgailos bei Zacharijaus Putilovo kino kadrai). Vaidinimas, pasitelkiant įvairius pasakojimo laikus ir žiūros į herojų taškus, trumpais epizodais montuojamas it filmas. Kad Vilis turėtų kam kalbėti apie save, autorius sukuria naivokos merginos, į jo sodybą atvykusios dailininkės, personažą. Veiksmas organizuojamas taip, kad pamažu tarp veikėjų megztųsi dvasinis ryšys, kad, Viliui pasakojant, išryškėtų jo gyvenimo socialinis, emocinis laukas, vertybės. Mergina užsikrečia sodybos kūrimo idėja, ir vienas gražiausių spektaklio epizodų – jų bendra kūryba „karučiai" transformuojami į „stalą", ant kurio iš akmenų ir šakų statomas sodyboms maketas.

Dailininkas Virginijus Kašinskas maksimaliai panaudoja „Lėlės" teatro Mažosios salės – rūsio – erdvę. Matome kaži kokį sutemose skęstantį požemio labirintą, kuriame klaidžioja ir triūsia Vilis. Scenos gilumos dešinėje – lininė maršką, atliekanti ekrano funkciją. Kairėje – laiptų „į dangų" fragmentas: jais spektaklio pabaigoje pakyla Vilis... (Ar spektaklį įmanoma būtų vaidinti ir kituose teatruose?) Kostiumai, sakytum buitiniai, pabrėžtinai „neteatriniai", bet po šio spektaklio jau ir įsivaizduoti sunku, kad Vilis galėtų būti scenoje kaip nors „padailintas"...

Akivaizdu, kad aktoriams spektaklis – artimas. Kamerinė erdvė reikalauja iš jų begalinės bendravimo tiesos, neforsuotų emocijų (kai kurie vaidinimo momentai dar prašosi patikslinimo veiksmo požiūriu, kad nereikėtų aktoriams neva „filosofuoti", rodyti būvio). Nežinau, ar V. Kirkilioniui teko pažinoti savo prototipą, bet jo Vilis — įtikinamas. Tai – ne charakterinis vaidmuo (nors minimalaus charakteringumo esama, pavyzdžiui, žemaičių tarmės); aktorius, kurdamas vaidmenį, vengia liguisto „keistuolio" bruožų. Viešai nerodomas dvasios jautrumas, savo tiesos gynimas, iš dalies išorinis nerangumas – turbūt svarbiausi Vilio bruožai. Dar – švelnus humoro jausmas, net saviironijos blyksniai. Beje, šiaip jau žaisti kūryboje mėgstantis režisierius V. V. Landsbergis šįsyk ganėtinai rimtas, matyt, įpareigoja skaudi V. Orvido dalia.

Lietuvių kultūros asmenybėms skirtų spektaklių mūsų teatre nėra daug. Kodėl? Neherojų laikas? Stinga bendro sutarimo dėl asmenybių? Sunku jas įtaigiai ir be didaktikos atskleisti scenoje? Tuo tarpu „Vilis" jaudina. Kai po spektaklio vakare ėjau per Vilniaus senamiestį, kur pridygę „auksinio jaunimo" pamėgtų lauko kavinių, mėginau įsivaizduoti, kaip šioje aplinkoje šiandien jaustųsi Orvidas? Kitoks žmogus – visur ir visada kitoks. Ir laikmetis, matyt, čia niekuo dėtas...